

Hoca Ahmed Yesevî Düşüncesinin Kaynağı Olarak Hadis

Ahmet Yıldırım*

Öz

Hoca Ahmed Yesevî'nin düşünce sistemini oluşturan pek çok unsur bulunmaktadır. Beşerî ve dinî olarak kategorize edebileceğimiz bu unsurlar arasında yer alan dinî tarafını Kur'ân ayetleri yanında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisleri oluşturmaktadır. *Divân-ı Hikmet*'teki beyitlerinde hadislerin belirleyici etkilerinin olduğunu görmek mümkündür. Ancak hadisleri kullanım biçiminden hareketle onun bu dalda derin bilgi sahibi olduğunu söylemek zordur. Hadisleri eserlerindeki kullanımlarından hadisçi gibi değil de davetçi gibi kullandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, hadise/sünnete değer veren, ona bağlı olan ve düşüncesinin kaynağı olarak kabul eden bir kişi olduğunu görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler

Hoca Ahmet Yesevî, hadis, sünnet, Yesevî düşüncesi, kaynak

* Prof.Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü- Ankara/Türkiye
ayildirim2000@hotmail.com

Giriş

Hoca Ahmed Yesevî, düşünce ve fikirleriyle Türk ve İslam düşüncesine önemli ve etkili katkıları olan ilim, irfan ve düşünce insanıdır. Onun düşünce sistemi hakkında kısaca bilgi verecek olursak, düşünce sistemini, insan ve onun psikolojik özellikleri ile manevi olgunlaşma öğretisinin pratik ilkeleri ve ahlaki ideallerini kapsayan bir ilmin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada Hoca Ahmed Yesevî, insanın mahiyetini ruh olarak tanıyıp manevi olgunluk (kâmil insan) öğretisini sunmaktadır (Kenjetay 2003: 224-225). Ona göre, bu öğretiyi elde etme bilgisini beşerî ve dinî diye iki kategoride değerlendirmek mümkündür. Beşerî tarafı, Hoca Ahmed Yesevî'nin kendi gayreti ve çabasıyla elde ettiği bilgiler ve tecrübeler olarak özetlenebilir. Dinî tarafını ise, Kur'ân ayetleri, Hz. Peygamber'in (s.a) hadis/sünnetleri ve bunların içerdiği zihniyet oluşturmaktadır (Yıldırım 2012: 210).¹ Bir başka ifadeyle onun şahsiyetini ören iki ana unsur olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, İslamiyet ve Türk kültür dünyasından gelen bilgi, düşünce, gelenek ve uygulamalardır (Akyüz 1994: 22). İncelediğimiz konumuzu ihtiva etmesiyle itibarıyla sahip olduğu diğer İslami ilimlerden ziyade, Hoca Ahmed Yesevî'nin hadis bilgisi ve birikimiyle ilgili bilgi verecek olursak onun hadis bilgisi ve birikimiyle ilgili somut ve doğrudan açık bilgilere sahip değiliz. Ayrıca onun bu yönünün olup olmadığını dair malumatı ondan bahseden kaynaklarda da belirgin şekilde bulamamaktayız. Kaynaklarda sadece hocası Şeyh Yusuf Hemedânî'nin (ö.535/1140), bir mutasavvıf olduğu kadar bir hadis âlimi olduğu bilgisi bulunmaktadır (Zehebî 1996: XX, 66-68). Bu bilgiden hareketle Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetleri ve öğretilerinde, Kur'ân yanında hadislerin belirleyici etkilerinin kaynağı, bu hadis bilgininden aldığı derslere dayandırılmaktadır (Ersoy 1996: 92). Ayrıca onun *Dîvân-ı Hikmet*'teki "*Benim hikmetlerim hadis hazinesidir*" (Yesevî 2009: 427), (Münacaat) beyiti, hadisin düşüncelerinin kaynaklarından biri olduğunun en önemli göstergesidir. Yine Hoca Ahmed Yesevî'nin eserleri ve hayatı tetkik edildiğinde onun düşünce sistemini şekillendiren en önemli kaynaklardan biri olan hadis/sünnet olduğunu görürüz.

Hoca Ahmed Yesevî'nin Hadisle İlgili Kullandığı Kavramlar

Hadisi kaynak olarak nasıl kullandığına geçmeden önce, konuyu daha iyi anlamak için onun en önemli eseri olan *Dîvân-ı Hikmet*'te hadis ilminin temel kavramları arasında yer alan hadis, sünnet ve rivayet kavramlarını nasıl kullandığı üzerinde durmak istiyoruz. *Dîvân-ı Hikmet*'teki kullanımlara

baktığımızda hadis ve sünnet kavramlarını genelde ayrı ayrı bazen de hadis kavramını ayetle birlikte kullandığını müşahede etmekteyiz. Az da olsa rivayet kavramına yer vermiştir.

İlk olarak, *Dîvân-ı Hikmet*'i incelediğimizde hadis kavramının geçtiği beyitleri şu şekilde ortaya koyabiliriz:

Benim hikmetlerim **hadis** hazinesidir

Kişi pay götürmese, bil habistir. (Yesevî 2009: 427), (Münacaat)

“Mûtû kable en temûtû” **hadisi** var,

O alemin fahri Rasûl söylemedi mi?

Kul Hoca Ahmed takvasından benzi solup

“Mûtû kable en temûtû” okuyup erip,

Hak Mustafa **hadisini** sağlam tutup,

Didar için ölmeden önce ölmeyim mi? (Yesevî 2009: 371), (Hikmet, 186)

“Ölmeden önce ölünüz”e göre amel eyle

Bu **hadisi** fikreyleyip öldüm ben işte. (Yesevî 2009: 96), (Hikmet, 15)

“Küllî muttaki alimen” diye söyledi Rasul

Ey Kul Ahmed bu **hadisi** eyle kabul (Yesevî 2009: 287), (Hikmet, 136)

“Men mâte garîban” deyip **hadis** söyledi,

“Fekad mâte şehidan” deyip alan var mı? (Yesevî 2009: 410), (Hikmet, 207)

Aşksızların hem canı yok, hem imanı;

Rasûlullah sözünü dedim, mânâ hani (Yesevî 2009: 207), (Hikmet, 86)

Dîvân-ı Hikmet'te yukarıda zikredilen kullanımlarından Hoca Ahmed Yesevî'nin 'hadis' kavramını daha çok Hz. Peygamber'in sözleri olarak anladığı anlaşılmaktadır. Bu kullanımın kısmen de olsa 'hadis' kavramının hadis istilâsındaki lügat ve terim manalarını ifade ettiğini (Aydınli 2006: 109) söylemek mümkündür.

Hadis kavramının kullanımıyla ilgili olarak diğer eseri *Fakr-nâme*'de “Rasûl-i Ekrem Hazretleri Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun, buyurdular, dediler” şeklinde ifadeler yer alır. (Eraslan 1997: 76, 78, Güzel 2008: 293, 294, 298) Bu ifadelerin de hadisin yukarıda zikredilen “Hz. Peygamber'in sözleri” şeklindeki kullanımıyla benzer olduğu görülmektedir.

İkinci olarak; Hoca Ahmed Yesevî hadis kavramıyla birlikte *Divân-ı Hikmet*'in pek çok beyitinde âyet kavramına yer vermiştir. İlgili beyitler şunlardır:

Ümmet olsan, gariplere uyar ol

Âyet ve **hadis**i her kim dese, duyar ol (Yesevî 2009: 63), (Hikmet, 1)

Zalimlerde had ne ola bizde günah

Dervişlerin huyu kötü, geçmez dua

O sebepten sultan kılar bize cefa

Âyet hadis anlamından söyledim ben işte (Yesevî 2009: 88), (Hikmet, 11)

Okuduğu şatibi, **âyet, hadis** katibi,

Minber üstünde hatibi haya sahibi Osman'dır. (Yesevî 2009: 141), (Hikmet, 44)

Ayrılık yarası ezdi bağrımı hani dert ortağı

Bilge toprak, cahillerin göğsü yüksek

Âyet, hadis beyan etsem beğenmez

Göğsümü deşiniz dert ve gama doldum işte (Yesevî 2009: 95), (Hikmet, 14)

Âyet hadis sözü ile para saç

Erenlerden inci ve cevher alarım gelir. (Yesevî 2009: 150), (Hikmet, 49)

Âyet hadis anlamı Türkçe olsa uygundur,

Anlamına yetenler yere koyar borkünü... (Yesevî 2009: 181), (Hikmet, 71)

Âyet hadis beyan eyleyin kesin sözler

Hemdem olup cahil ile dursa olmaz (Yesevî 2009: 263), (Hikmet, 123)

Taliplere **âyet-hadis** sözlerini söyler

Sır sözünü cahillere söylese olmaz (Yesevî 2009: 268), (Hikmet, 126)

Âyet hadis beyan eylesem, sert konuşur

Dışı insan, içleri şeytan olur. (Yesevî 2009: 289), (Hikmet, 137)

Cennet der: "Ben üstün, âlim kullar bende var

Alimlerin gönlünde **âyet, hadis**, Kur'an var." (Yesevî 2009: 299), (Hikmet, 143)

Kulaksıza **âyet, hadis**, hikmet haram,

Yazık, hikmet iç-karnımda olsun tamam,

Meyhaneye giren talibin hali özge,

Âyet, hadis beyan kılsan, yeter söze, (Yesevî 2009: 333, 335), (Hikmet, 159)

Hikmet okuyup **âyet-hadis** sözünü sözle,

Hazan benzeri kızıl yüzü solmaz olur. (Yesevî 2009: 338), (Hikmet, 162)

Alimi hor görse o küfr ve nifak,

Nass hadis var ins ve cin ittifak ile, (Yesevî 2009: 352), (Hikmet, 171)

Hak Rasûl'ün inayeti oldu bana,

Âyet-hadis sözünü beyan kıldım sana, (Yesevî 2009: 388), (Hikmet, 174)

Kur'an yazısını görmez gözüm, **âyet-hadis** değil sözüm,

Kulum desem, yalan özüm, ben ağlamayayım kim ağlasın? (Yesevî 2009: 424), (Hikmet, 217)

Yukarıdaki beyitlerde hadisle birlikte âyet kelimesine yer vermesi âyet hadis bütünlüğüne dikkat ettiğine veya metodolojisine sahip olduğuna işaret sayılabilir. Bu itibarla Hoca Ahmed Yesevî pek çok yerde Kur'an âyetleriyle birlikte Hz. Peygamber'in hadislerine yer vermiş olması, onlara itibar ettiğinin, değer verdiğinin ve düşüncesinin kaynağı olduğunun göstergesi olarak görmek mümkündür.

Üçüncü olarak *Dîvân-ı Hikmet*'te sünnet kavramına da yer vermektedir. Sünnet kavramının geçtiği beyitler şöyledir:

Sünnet imiş, kâfir de olsa, verme zarar

Gönlü katı, gönül inciticiden Allah şikâyetçi,

Sünnetlerini sıkı tutup ümmet oldum:

Yer altına yalnız girip nura doldum; (Yesevî 2009: 65), (Hikmet, 1)

Altmış üçte **sünnet** dedi işitip bildim

Mustafâ'ya matem tutup girdim ben işte

“**Sünnet**imi sıkı tutasın gönüldaşım” dedi

Mustafâ'ya matem tutup girdim ben işte (Yesevî 2009: 80-81), (Hikmet, 8)

Kabre girmek Rasûlullah **sünnet**leri

İbadet eylemek Hakk Rasûl'nün adetleri (Yesevî 2009: 83), (Hikmet, 9)

Altmış üç yaşta **sünnet**lerini sıkı tutup
İşitip okuyup yere girdi Kul Hoca Ahmed
Yer üstünde ölmeden önce diri öldüm
Altmış üç yaşta **sünnet** dedi işitip bildim
Altmış üç yaşta **sünnet** oldu yere girmek
Rasûl için iki alem berbat edivermek
Aşıkların **sünnet**idir diri ölmek
İşitip okuyup yere girdi Kul Hoca Ahmed (Yesevî 2009: 85), (Hikmet, 10)
Hakk Mustafa **sünnet**ini, çocuğum, bilemem;
Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük. (Yesevî 2009: 105), (Hikmet, 18)
Dedi: Benden sonra ümmetimin olacağı
Farz ve **sünneti** bırakıp günah işleyeceği (Yesevî 2009: 114), (Hikmet, 23)
Tanrı Teâlâ sözünü, Rasûlullah **sünnet**ini
İnanmayan ümmetini ümmet demez Muhammed. (Yesevî 2009: 132),
(Hikmet, 37)
Ümmet olup Rasûl değerini bildiniz mi?
Ten-can ile **sünnet**lerini yaptınız mı? (Yesevî 2009: 133), (Hikmet, 38)
Ümmet olsan zikrini söylemek size **sünnet**
Gelin yığılın zâkir kullar zikir söyleyelim (Yesevî 2009: 165), (Hikmet, 60)
Adem Safi **sünnet**lerini dile alsam
“Yâ Rabbenâ zalemnâ” deyip feryad etsem (Yesevî 2009: 172), (Hikmet,
64)
Fâsık, fâcir günaha girip yeri basmaz
Oruç-namaz kazâ eyleyip misvâk asmaz;
Rasûlullah **sünnet**lerini göze ilişitirmez
Günahları günden güne artar dostlar. (Yesevî 2009: 208), (Hikmet, 86)
Sünnetlerini sıkı tutup ümmet ol
Gece gündüz salât-selâm söyleyip yakın ol (Yesevî 2009: 298), (Hikmet,
142)
Sünnetlerini sıkı tutup, ümmet olun,
Ümmet olan şer yolundan yanmaz olur. (Yesevî 2009: 339), (Hikmet, 162)

Altmış üçdür peygamberin yaşını bilsen,
Farz ve **sünnet** buyruğunu eda kılsan (Yesevî 2009: 373), (Hikmet, 184)

Ahiretin gereklerini kurdu yaran,
Hak Rasûl'un **sünnetini** tuttu yaran. (Yesevî 2009: 374), (Hikmet, 185)

Yukarıdaki beyitlerden; Hoca Ahmed Yesevî'nin 'sünnet' kavramını genel olarak 'takip edilen yol ve adet', özel olarak 'Hz. Peygamber'in uygulamaları, yaptıkları, tavır ve davranışlarıyla yolunu takip etmek' (Aydınlı 2006: 288) olarak anladığı görülmektedir. Bunun da sünnetin kısmen de olsa, lügat ve ıstılah manasıyla örtüşüğünü söyleyebiliriz.

Sünnet kavramını kullanımıyla ilgili olarak *Fakr-nâme*'de fakirlik makamlarının ilk onunu açıklarken sekizincisinde, "Rasûl-i Ekrem Hazretlerinin Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun, sünnetlerini yerine getirmektir" şeklinde ifade yer alır. (Eraslan 1997: 77, Güzel 2008: 295) Bu ifadelerin de sünnetin yukarıda zikredilen 'Hz. Peygamber'in uygulamaları, yaptıkları, tavır ve davranışlarıyla yolunu takip etmek' manalarının bir kısmına yakın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bütün bunlardan Hoca Ahmed Yesevî'nin sünneti, geniş çerçevede, muhtevası geniş ve işlevsel bir kavram olarak telakki ettiği görülmektedir.

Dîvân-ı Hikmet'indeki hadis ve sünnet kavramlarını kullanımlarından Hoca Ahmed Yesevî'nin, hadisi daha çok Hz. Peygamber'in sözleri, sünneti de yaptıkları ve uygulamaları ilgili kullandığı anlaşılmaktadır. Bu da onun kullanımlarında hadis sünnet ayırımı yapabilecek kadar hadis birikimine sahip olduğunu göstermektedir.

Dördüncü olarak *Dîvân-ı Hikmet*'te bir hadis terimi olarak rivayet kavramına yer vermektedir. Hadis ıstılahında rivayet kavramı, genelde senedli veya senedsiz hadis nakletmek anlamında kullanılır. (Aydınlı 2006: 260) Rivayet kavramının geçtiği beyitler:

Üçyüz molla yığılıp yazdı çok **rivayet**
Şeriatdır ben de yazayım bir **rivayet**
Tarikatda hakikatda haktır himaye etmek
Başımı verip Hakk sırrını bildim ben işte (Yesevî 2009: 87), (Hikmet, 11)

Kul Hoca Ahmed, raks ve sema herkese yok
Taklit ile yapsa sema, gire cehenneme

Bu **rivayet** gizli idi, söylesem hepsini
Hakkı bulup raks ve sema yaptı dostlar (Yesevî 2009: 211), (Hikmet, 88)

Rivayetler yazıldı, halini onun bilmedi,
Mansur gibi veliyi koydular dârağacına asıp. (Yesevî 2009: 223), (Hikmet,
96)

Rivayettir şeriat, hikmettir hakikat,
Mücevhendir tarikat, âşıklara münasip. (Yesevî 2009: 224), (Hikmet, 96)

Mümin değil, hikmet iştirip ağlamıyor;
Erenlerin söylediği sözü dinlemiyor
Âyet hâdis, Kur'ân'ı anlamıyor
Bu **rivayeti** Arş üstünde gördüm ben işte.

Rivayeti görüp Hakk'la söyleştim ben;
Yüz bin türlü meleklerle yüzleştim ben;
O sebepten Hakk'ı söyleyip izleştim ben
Can ve gönlümü O'na feda kıldım ben işte. (Yesevî 2009: 71), (Hikmet, 3)

Yesevî, yukarıdaki mısralarda rivayet kavramını, hadis veya diğer haberlerin nakli ile bunları haber verenlere isnat etmek anlamında kullandığı anlaşıl-
maktadır. Rivayet kavramına yukarıda zikrettiğimiz beyitlerde bu şekilde yer
vermesi onun hadis birikimine sahip olduğunun ayrı bir göstergesi olarak
görmek mümkündür. Bu bilgilerden sonra şimdi düşüncelerinin ve eserlerinin
kaynağı olarak hadis/sünnete geçebiliriz.

Divân-ı Hikmet ve Fakr-nâme'nin Kaynağı Olarak Hadis/Sünnet

Kendinden önce yaşayan mutasavvıflarda olduğu gibi (Bkz. Yıldırım 2009:
27-29, Kardavî 1993: 81-85) Hoca Ahmet Yesevî'nin düşüncesi ve eserle-
rinin kaynağını da Kur'ân'dan sonra hadis/sünnetler oluşturur. Bunu onun
en önemli eseri olan *Divân-ı Hikmet*'te geçen hikmetlerin mana, muhteva
ve ruhuna bakıldığında anlamak mümkündür. Hoca Ahmed Yesevî'nin eseri
Divân-ı Hikmet'in kaynağının Kur'ân ve hadis/sünnet olduğunu kendisi şöyle
ifade etmektedir:

Benim hikmetlerim hadis hazinesidir
Kişi pay götürmese, bil habistir.

Benim hikmetlerim Sübhan'ın fermanı

Okuyup bilsen, hepsi Kurân'ın anlamı (Yesevî 2009: 427), (Münacaat)

Bu beyitler, Hoca Ahmed Yesevî'nin kaynak ve dayanak olarak Kur'ân yanında Hz. Peygamber'in hadislerine ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca hadislerin hikmetlerle iç içe olduğunu görmek ve anlamak için, "Benim hikmetlerim hadis hazinesidir" mısraına kulak vermek yeterli olacaktır. Yukarıdaki beytin devamında ondan nasibi olmayanın, yani hadislere dayanan hikmetleri okuyup anlamayanı ve dolayısıyla hadisleri dikkate almayanı habis yani pis olarak nitelendirmektedir. Bunu onun hadise verdiği değerın ayrı bir delili ve hadislerin *Dîvân-ı Hikmet*'in en önemli kaynakları arasında yer aldığıın ayrı bir göstergesi olarak görmek mümkündür (Atan 2012: 48).

Hoca Ahmed Yesevî *Dîvân-ı Hikmet*'teki başka beyitlerde Hz. Peygamber'in hadislerine büyük önem atfetmiş ve onları mana kaynağı olarak görmüştür, (Atan 2012: 49) İlgili beyitler şunlardır:

Aşksızların hem canı yok, hem imanı;

Rasûlullah sözünü dedim, mânâ hani (Yesevî 2009: 207), (Hikmet, 86)

Gerçek ümmetsen, bu sözleri iyi bilip al;

Bu sözler seçkin ümmete bal benzeri

Münafika uymaz bu söz, gelir melal;

Gerçek ümmetseniz; iştirip salât selâm söyleyin dostlar (Yesevî 2009: 195),

(Hikmet, 80)

Hoca Ahmed Yesevî sünnet ile hadis arasındaki anlam yakınlığı ve bütünlüğünden hareketle, yukarıdaki beyitte hadis/sünnete dolaylı da olsa özel vurgu yaptığıından bahsedilebilir (Atan 2012: 49).

Bir başka beyitte;

Ümmet olsan, gariplere uyar ol

Âyet ve hadisi her kim dese, duyar ol (Yesevî 2009: 63), (Hikmet, 1)

İfade etmek suretiyle bu beyitlerde Hoca Ahmed Yesevî ayet ve hadislerle kulak vermeye çağırılmaktadır. Bu da onun Kur'ân ve sünnete dayandığına ve kaynak olarak kabul ettiğine ayrı bir işarettir.

Yukarıda zikredilen benzer durumları detaylı şekilde olmasa da Hoca Ahmed Yesevî'ye nispet edilen *Fakr-nâme* adlı eserde de görmek mümkündür. *Dîvân-ı Hikmet*'te olduğu gibi *Fakr-nâme*'de de Yesevî, Hz. Peygamber'in pek çok

hadisine yer vererek hadis/sünnetin fikir ve anlayışlarının kaynağı olduğunu göstermek istemiştir (Eraslan 1997: 73-91; Güzel 2008: 289-305).

Hoca Ahmed Yesevî’de Hüküm Kaynağı Olarak Hadis/Sünnet

Hoca Ahmed Yesevî’nin sünneti eserlerinin kaynağı olarak kabul etmesi yanında, sünnet ile hadis arasındaki anlam yakınlığından hareketle hüküm kaynağı olarak da görmektedir. *Dîvân-ı Hikmet*’te yer alan bazı hikmetlerden sünneti asli bir kaynak olarak kabul ettiği ve dinî hüküm olarak da onu, şeri hükümlerden farzdan sonra ikinci sıraya koyduğu anlaşılmaktadır. İlgili hikmetlere bakalım olursak;

Sünnet imiş, kâfir de olsa, verme zarar

Gönlü katı, gönül inciticiden Allah şikâyetçi; (Yesevî 2009: 65), (Hikmet, 1)

Ümmet olsan zikrini söylemek size **sünnet**

Gelin yığılın zâkir kullar zikir söyleyelim (Yesevî 2009: 165), (Hikmet, 60)

Altmış üçdür peygamberin yaşını bilsen,

Farz ve **sünnet** buyruğunu eda kılsan (Yesevî 2009: 373), (Hikmet, 184)

Dedi “Benden sonra ümmetimin olacağı

Farz ve sünneti bırakıp günah işleyeceği” (Yesevî 2009: 165), (Hikmet, 60)

Yukarıdaki mısralarda geçen sünnet kavramlarında Hoca Ahmed Yesevî, mükellef olan (dinî hükümleri yerine getirme şartlarına sahip) kimselerden bir şeyin yapılması veya yapılmamasını istemektedir. Mesela kâfir de olsa haksız yere kimsenin incitilmemesi gerektiğini ve böyle bir amelin sünnet olduğu belirtilmiştir. Bu da dinî hüküm koyucunun (Şârî’nin) mükelleflerin fiillerine ilişkin hitabının hükmi neticelerinden biridir. Bütün bunlar Hoca Ahmed Yesevî’nin sünneti hüküm kaynağı olarak değerlendirdiğinin ve dinî hükümler içerisinde yer verdiğinin bir göstergesidir.

Yine *Dîvân-ı Hikmet* nüshalarının bazılarında şu şiir yer almaktadır:

Mürşidlikni da’vâ kılur şartın bilmes

Helâl haram, sünnet, bid’at farkın bilmes

Bû-Hanîfe mezhebinde hergiz yürmes

Diğer bid’at mezheplerdin yürürlere (Tulum 1999: 212)

Bu beyitler Hoca Ahmed Yesevî’nin ayrıca dinî hüküm ve kurallara bağlı bir Müslüman olduğunu da göstermektedir. İşte bu noktada tasavvuf yolunda

merkezi konumda olan müridlik davasında bulunan kimsenin Hoca Ahmed Yesevî göre helal ile haramın, sünnet ile bid'atın arasını ayıracak ilme sahip olması gerektiğini de ifade eder. Bu da Hz. Peygamber'in sünneti doğrultusunda dini yaşamak, sünnetin zıddı olan bid'atlara düşmemek demektir (Atan 2012: 50-51). Burada onun hüküm kaynağı olarak da sünnete olan bağlılığı ve hüküm kaynağı olarak kabul etmesi kendini göstermektedir.

Hoca Ahmed Yesevî de Hadis/Sünnete Uyan ve Uymayanların Durumu

Hoca Ahmet Yesevî, her fırsatta insanları, Hz. Peygamber'e bağlanmaya ve sünnetine uymaya çağırır, hakiki ümmetin Resûl'e uyanların olduğunu belirtmiştir. O şeriatin hem özüne hem şekline, Hz. Peygamber'in sünnetine mutlak bağlıdır (Atmaca 2008: 35). İlgili hikmete bakacak olursak;

Tanrı Teâlâ sözünü, Rasûlullah **sünnetini**
İnanmayan ümmetini ümmet demez Muhammed (Yesevî 2009: 132),
(Hikmet, 37)

Hoca Ahmet Yesevî bu bağlamda bir mutasavvıf olmakla birlikte aynı zamanda bir din ve şeriat adamıdır. Allah elçisinin ümmetinden olabilmek için bu iki esasa yani Kur'ân ve sünnete inanmak ve uymak gerekir (Aşık 1996: 378). Hoca Ahmet Yesevî, Allah sözüne ve Rasûlullah sünnetine inanmayanların, O'nun ümmeti olamayacağını, bu iki esasa bağlılığın ümmet olmada vazgeçilmez şart olduğunu şu beyitlerle dile getirmiştir:

Hak Rasûl'ün buyruğunu ümmet olsam, işleyeyim"
Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük (Yesevî 2009: 104), (Hikmet, 18)

Her kim "Ümmetim" dese, Rasûl işini bırakmasa
Şefaât günü olsa, mahrum bırakmaz Muhammed.

Tanrı Teâlâ sözünü, Rasûlullah sünnetini
İnanmayan ümmetini ümmet demez Muhammed (Yesevî 2009: 132),
(Hikmet, 37)

Ümmet olsan, Mustafa'ya bağlı ol
Dediklerini can ve gönülde sen de eyle
Gece namazda, gündüzleri oruçlu ol
Gerçek ümmetin rengi tıpkı samandır (Yesevî 2009: 298), (Hikmet, 142)

Yine bu noktada Hoca Ahmed Yesevî, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak, cennete girmek ve Hakk'ın dîdarına mazhar olmak Hz. Peygamber'in sünnetine uyma ve ona sıkı sıkı bağlanmayla elde edileceğini dile getirir. Ona göre bir insan için Hz. Peygamber'in sözleri, onu dünya ve âhîret mutluluğuna götürecektir ışıklardır, prensiplerdir (Atmaca 2008: 36). Bu gerçeğe şu beyitleri ile dikkati çeker:

Sünnetlerini sıkı tutup ümmet oldum:

Yer altına yalnız girip nura doldum; (Yesevî 2009: 65), (Hikmet, 1)

Aşksızların hem canı yok, hem imanı;

Rasûlullah sözünü dedim, mânâ hani (Yesevî 2009: 207), (Hikmet, 86)

Hoca Ahmed Yesevî'ye göre Kur'ân ve sünneti önemseyip değer vermek, ancak onları anlayıp yaşamakla mümkün olur. Hele ahir zamanda bunun önemi daha da ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden o,

Hem zaman âhir oldu, hoyun gitti;

Rasûlullah'ın vadeleri yakın yetti

Seçkin kulları iyi söze kulak tuttu;

Kötü kullar günden güne beter dostlar.

“Kullu yevmin beturun” dedi Hakk Mustafa;

Ümmet olsan, kulak verin, vefalılar

İyilerin ecrini verir, kötüye ceza

Kıyamet günü cezalarını çeker dostlar (Yesevî 2009: 208), (Hikmet, 86)

demek suretiyle sâlih kulların Peygamberlerinin sözlerini can kulağı ile dinleyip itaat edip sözlerini, emirlerini yerine getirdiklerini ve ecirlerini de alacaklarını hatırlatmaktadır.

Konuyla ilgili olarak Hoca Ahmed Yesevî'nin müridlerinden Sûfî Muhammed Dânişmend *Mir'âtü'l-kulûb* isimli eserinde; Hz. Peygamber'in ibadet hayatını anlatarak O'nun gibi amel yapılmasını istemiş, Peygamber (s.a) böyle yaptı ve ashabına da öyle (ibadet) yapmalarını emredip ashabın da onun gibi yaptığını belirtmiştir. Daha sonra bu tarz hayatın tarîkatın bizzat kendisi olduğunu beyanla, 'ey sadık mürid ve tâbi olan dost! O Hazret'in (s.a) fiil ve amellerini bunca anlattık. Eğer ümmet isen, ona tâbi olup çaba ve gayret sarfet. Yalancı olma ki: Yalancı, Allah'ın düşmanıdır', demiştir (Tosun 1998: 72-73). Böylece Hoca Ahmed Yesevî; insanları Hz. Peygamber'in sünnetine tâbi olmaya

çağırarak, hikmetlerde de sıkça dile getirilen ümmet olmanın sünnetlere tâbi olmakla gerçekleşeceği vurgusu yaparak, hem ‘peygamberin ümmetindenim’ deyip hem de sünnetlerine uymuyorsan bil ki, yalancısın ve dolayısıyla Allah’ın düşmanısın demek, istemiştir.

Yine aynı eserde tarîkatta şeyh olarak adlandırılan kişilerin, Hz. Peygamber’in hakikat konusunda geçmiş olduğu makamları geçmiş ve O’nun gördüklerini görmüş olmaları halinde ancak manevî hallerinin düzgün ve iddialarının doğru olacağına işaret edilerek şöyle denmiştir:

“Hz. Peygamber’in (s.a) gördüklerini görmeden bir kimse ‘Ben Hakk’a ulaşıyorum’ diye iddiada bulunsa, iddiası yalan, kendisi yalancı ve Tanrı’ya düşman olur.”

Akabinde Hoca Ahmed Yesevî’den şu nakil yapılmıştır: “Âhir zamandan bizden sonra öyle şeyhler zuhûr edecek ki, Şeytan aleyhi’l-la’ne onlardan ders alacak ve onlar Şeytan’ın işini yapacaklar. Halka dost olup halk ne isterse onu yapacaklar. Müridlerine yol gösterip onları maksada ulaştıramayacaklar. Dış görünüşlerini süsleyip müridden çok hırs sahibi olacaklar ve içleri harap olacak. Küfür ile imanı farklı görmeyecekler, âlimleri sevmeyecek ve onlara iltifat etmeyecekler. Ehl-i sünnet ve cemaatı düşman görüp ehl-i bid’at ve dalâleti sevecekler. Kötülüklerini öne çıkarıp Hak Teâlâ’dan iyilik umacak ve şeyhlik iddiasında bulunacaklar” (Tosun 1998: 80-81). Hoca Ahmed Yesevî ardından şu sert ifadelere yer vermektedir:

“Bizden sonra böyle bir bid’atçıya kim pîr deyip hizmet etse kâfir ve mel’ûn olur. Böyle bir kimsenin yaptıklarını ilim yerine koymak ve bid’atını sünnetle eşdeğer sayıp helâl görmek, tüm bunlar şerîatta küfür, tarîkatta merdûd ve hakikatte bîzâr işlerdir. Vay o kişilere ki böyle şeyhlere el uzatıp mürid olurlar. Kendilerini azâba atarlar. *‘Şüphesiz azâbım şiddetlidir’* (İbrâhîm 14/7)” (Tosun 1998: 81).

Hoca Ahmed Yesevî burada sünneti terk edip bid’atla amel etmenin tehlikesine işaret etmektedir ki, bu da onun sünnete uymaya ne kadar değer verdiğinin, amel ve hükümlerinin oluşmasında ne kadar önemli ve yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

Hadis/Sünneti İnsan ve Toplum Eğitimine Konu Yapması

Hoca Ahmed Yesevî sünneti hükümlerin kaynağı olarak kabul etmesinin yanında onu biraz daha ileri boyuta taşıyarak eğitimine konu yapmıştır. Çünkü o, okulu Orta Asya bozkırları ve öğrencileri de bu bölge yaşayan geniş halk kitleleri olan bir eğiticiydi (Köprülü 1984: 114). Sünnetleri eğitim konusu yaparken, hem sünnete verdiği değeri ifade etmiş hem de insanları bu konuda uyarmıştır. Bu hususa şu beyitleri ile dikkati çeker:

Fâsık, fâcir günaha girip yeri basmaz
Oruç-namaz kazâ eyleyip misvâk asmaz;
Rasûlullah **sünnet**lerini göze iliştiirmez
Günahları günden güne artar dostlar (Yesevî 2009: 208), (Hikmet, 86)

Ümmet olsan, Mustafa'ya bağılı ol
Dediklerini can ve gönülde sen de eyle
Gece namazda, gündüzleri oruçlu ol
Gerçek ümmetin rengi tıpkı samandır.

Sünnetlerini sıkı tutup ümmet ol
Gece gündüz salât-selâm söyleyip yakın ol
Nefsi tepip mihnet yetse, rahat ol
Öyle âşık iki gözü giryandır (Yesevî 2009: 298), (Hikmet, 142)

Sünnetlerini sıkı tutup, ümmet olun,
Ümmet olan şer yolundan yanmaz olur (Yesevî 2009: 339), (Hikmet, 162)

Hoca Ahmed Yesevî'nin bu ifadelerinden hüküm kaynağı olma yanında sünnetlere uyulmadaki itinanın temellerini de bulmak mümkündür (Tosun 2000: 129). Ayrıca Hoca Ahmed Yesevî mürşit ve eğitici vasfıyla insan ve toplum inşasında Hz. Peygamber'i ve hadis/sünnetini örnek aldığı, O'nun örnek ve rehberliğini ön plana çıkararak bize gösterdiği görülmektedir.

Eserlerinin Kaynağı Olarak Hadis

Hadisler Hoca Ahmed Yesevî'nin hükümlerinin ve eğitimine konu olması yanında eserlerinin kaynağı olmuştur. Konu hakkında ana hatlarıyla bilgi verecek olursak Hoca Ahmed Yesevî hadislerle; eserlerinin kaynağı olarak ya Hz. Peygamber'e atfedilen orijinal hadis metinleri veya O'nun (s.a) ağzından nakledilen hadis mealleri veyahut da hadislerle telmih şeklinde yer verildiği müşâhade edilmektedir (Aşık 1996: 377). Hoca Ahmed Yesevî *Divân-ı Hik-*

met ve *Fakr-nâme* adlı eserlerinde Hz. Peygamber'e nispet ederek metnine yer verilen birisi tekrar olan toplam on sekiz hadise yer verilmiştir. Tekrar bir hadisi çıkıp geriye kalan on yedi hadise bakıldığında, bunların iki tanesi sahih hadis kitaplarında, diğerleri zayıf ve mevzu hadisleri toplayan eserlerde yer almaktadır. Bu da eserlerde yer alan hadislerin çoğunun makbul değil, merdud olduğunu göstermektedir (Bkz. Yıldırım 2012: 165-208). Bundan da Yesevî bir mürid ve davetçi kimliğiyle, hadislere eserlerinde yer verirken hadisin sahih, zayıf ve mevzû olduğuna bakmaksızın anlattığı konuya uygun düşen rivayeti almayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Onun için önemli olan anlatacağı konuya delil olacak rivayeti bulmasıdır. Ayrıca Yesevî'nin rivayet ettiği hadislerin hiç birinin isnadına rastlanmamakta, sadece metinlere yer verilmektedir. Bu da onun, rivayetin vermek isteği mesajı önemseydiğini, rivayetin hangi kaynaktan geçtiğini belirtmeyerek kaynak vermeyi önemsemediğini göstermektedir. Zikredilen rivayetlerin kaynağı belirtilmediği için de onların kaynak değerinin ve isnadının bilinmesi o kadar önemli olmamıştır. Bu konuda Yesevî'de önemli ve fark edilir bir zaaf göze çarpmaktadır. Bahse değer bu hususlarda muhaddisler gibi titiz davranmadığı ve bu gibi konularda hadis usûlü kurallarına ve metin tenkidi kriterlerine önem vermediği görülmektedir (Yıldırım 2012: 210).

Sonuç olarak Hoca Ahmed Yesevî; Hz. Peygamber'i uyulması gereken 'en güzel örnek' olarak kabul etmesi ve O'nu model olarak insan-ı kâmil olma yolunda rehber olarak görmesinden dolayı, eserlerinde hadis ve sünnet birikimiyle ilgili önemli bilgiler olduğunu görmekteyiz. Kavram olarak hadis ilmiyle ilgili en çok "hadis" ve "sünnet" terimlerine, bazen de "rivayet" terimine yer vermekle birlikte, eser ve hükümlerinin kaynağı, insan ve toplum eğitimine konu yapması, sünnete uyma ve bağlanma hususundaki tespitleri de önemlidir. Sahip olduğu birikim düşüncesine sirayet etmiş böylece onun düşüncesinin kaynağını Kur'ân'dan sonra hadis/sünnetler oluşturmuştur. Ancak hadisleri kullanım biçimi ve kullandığı hadislerin durumlarından, onun bu dalda derin bilgi sahibi ve meslekten bir hadisçi olmadığı anlaşılmaktadır. Hadisleri hadisçi gibi kullanmamış davetçi gibi kullanmıştır. Buna rağmen, hadise/sünnete değer veren, ona bağlı olan ve düşüncesinin kaynağı olarak kabul eden bir kişi olduğunu çok rahatlıkla söylemek mümkündür.

O halde milletimizin ortak değerlerinin teşekkülünde birer sembol olan Hoca Ahmed Yesevî gibi şahsiyetlerin yukarıda zikredilen yönleriyle de iyi tanınması

ve anlaşılması günümüzde ihtiyaç duyulan birlik, beraberlik, karşılıklı anlayış ve iş birliği havasının oluşmasına zemin hazırlayacağı kanaatindeyiz.

Kaynaklar

- Akyüz, Hüseyin (1994). “Eğitici Bir Şahsiyet Olarak Ahmed Yesevî”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (AÜTAET)* 1: 19-27.
- Aşık, Nevzat (1996). “Yesevî'nin Hikmetlerine Kaynaklık Eden Hadislerin Değerlendirilmesi ve Sünnet Kültürünün Hikmetlere Tesir”. *Ahmed-i Yesevî*. Haz. Mehmed Şeker ve Necdet Yılmaz. İstanbul: Seha Neşriyat. 375-399.
- Atan, Abdullah Hikmet (2012). “Hoca Ahmed Yesevî'de Sünnet Bilinci”. *Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi. 48-53.
- Atmaca, Ali (2008). *Ahmet Yesevî'nin İnanç ve Düşünce Dünyası*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Aydınlı, Abdullah (2006). *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: Hadisevi.
- Eraslan, Kemal (1977). “Yesevî'nin Fakr-nâmesi”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi XXII*: 45-118.
- Ersoy, Arif (1996). “Hoca Ahmed Yesevî'nin Sosyal Yapılanmaya Yönelik Yaklaşımları”. *Ahmed-i Yesevî*. Haz. Mehmed Şeker ve Necdet Yılmaz. İstanbul: Seha Neşriyat. 85-105.
- Güzel, Abdurrahman (2008). *Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâmesi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Kardâvî, Yusuf (1993). *Sünneti Anlamada Yöntem*. Terc. Bünyamin Erul. Kayseri.
- Kenjetay, Dosay (2003). *Hoca Ahmet Yesevî'nin Düşünce Sistemi*. Ankara: Hoca Ahmed Yesevî Ocağı Yay.
- Köprülü, Fuad (1984). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Tosun, Cemal (2000). “Hoca Ahmed Yesevî, Hayatı, Eserleri ve Toplumu Eğitim Metodu”. *Dinî Araştırmalar* II (6): 119-132.
- Tosun, Necdet (1998). “Yesevîliğin İlk Dönemine Âid Bir Risâle: Mir'âtü'l-Kulûb”. *İlam Araştırma Dergisi* 2 (2): 41-85.
- Tulum, Mertol (1999). “Hikmetlere Göre Yesevilik ve Orta Asya Kültür Tarihi Bakımından Önemi”. *İlmi Araştırmalar* 7: 201-214.
- Yesevî, Hoca Ahmed (2009). *Divân-ı Hikmet*. Haz. Hayati Bice. Ankara: Diyanet Vakfı Yay.

- Yıldırım, Ahmet (2009). *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Diyanet Vakfı Yay.
- _____. (2012). *Hoca Ahmed Yesevî'nin Hadis Kültürü*. Ankara: Diyanet Vakfı Yay.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed (1996). *Siyeru A'lamî'n-Nubelâ*. Thk. Şuayb Arna-ut-M. Nuaym Araksusî. Beyrut.

Açıklamalar

- ¹ Bu eser, makalenin şekillenmesi ve hazırlanmasında önemli ölçüde yol gösterici olmuştur.

Hadith as a Source of Hodja Ahmet Yesevî Philosophy

Ahmed Yıldırım*

Abstract

There are many elements that constitute the system of Hodja Ahmed Yesevî philosophy. Among these elements, which we can categorize as human and religious, the religious side is formed by the Qur'an verses as well as The Hz. hadith of the Prophet (s.a.v.). It is possible to see that the hadiths have decisive influences in the couplets of Dîvân-ı Hikmet. However, it is difficult to say that it has deep knowledge in this subsection regarding the use of hadiths. It is understood that the hadiths are used as inviters rather than traditioners in his works. However, it is possible to see that he is a scholar who appreciates the hadith / sunnah, who internalises it and who accepts it as a source of his philosophy.

Keywords

Hodja Ahmet Yesevî, hadith, sunnah, the idea of Yesevî, the source

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Department of Basic Islamic Sciences-Ankara/Turkey
ayildirim2000@hotmail.com

Хадисы как источник взглядов Ходжа Ахмада Ясави

Ахмет Йылдырым*

Аннотация

Система взглядов Ходжа Ахмада Ясави образована из многих составляющих, которые можно разделить на гуманитарные и религиозные. К последним относятся как коранические айаты, так и хадисы Пророка. Во многих бейтах «Диван-и Хикмет» ощутимо влияние хадисов. Однако, если судить по тому, как использованы хадисы, трудно говорить о том, что автор обладал глубокими познаниями в этой сфере. В своем произведении Ходжа Ахмад Ясави обращается к этому источнику не как хадисовед, а как призывающий. Вместе с тем, он предстает как человек, который отдает должное хадисам / сунне Пророка, остается верным им и воспринимает их как источник своих взглядов.

Ключевые слова

Ходжа Ахмад Ясави, хадисы, сунна Пророка, учение ясави, источник

* Проф. Док., Университет Йылдырым Беязит, Факультет исламских наук, отделение основ ислама- Анкара/Турция
ayildirim2000@hotmail.com

